

Іншомовізми на позначення мовних портретів представників бізнесу у сучасній українській прозі відіграють певну стилістичну функцію, їхній вибір є соціально маркованим, оскільки вживання мовних засобів відповідає особливостям мовної поведінки.

Мовний портрет бізнесменів, створений авторами сучасної української прози, індивідуальний. Його соціальна та загальнокультурна цінність незаперечна, оскільки віддзеркалює особливості мови певного суспільного середовища.

Список використаних джерел

1. Белл Р.Т. Социолінгвістика: пер. с англ. / Р.Т. Белл – М. : Просвещение, 1980. – 216 с.
2. Дереш Л. Культ : [роман] / Любо Дереш. – Львів : Кальварія, 2006. – 208 с.
3. Дереш Л. Намір : [роман] / Любо Дереш. – К. : ПП Дуліби, 2006. – 296 с.
4. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П.Бибик, О.Г.Тодор ; за ред. С.Я.Єрмоленко. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
5. Жадан С. Біг МакІ / Сергій Жадан. – К. : Критика, 2006. – 231 с.
6. Жадан С. Блок НАТО / Сергій Жадан // Трициліндровий двигун любові. – Х. : Фоліо, 2008. – С. 139-218.
7. Жадан С. Депеш Мод / Сергій Жадан. – Х. : Фоліо, 2006. – 229 с.
8. Жадан С. Гімн демократичної молоді / Сергій Жадан // Капітал. – Х. : Фоліо, 2007. – С. 401-532.
9. Жадан С. ANARCHY IN THE UKR / Сергій Жадан // Капітал. – Х. : Фоліо, 2007. – С. 231-401.
10. Карпа І. Супермаркет самотності. Перламутрове порно / Ірена Карпа // Карпа І. Супермаркет самотності. Перламутрове порно. – Х. : Книжковий клуб “Клуб сімейного дозвілля”, 2008. – С. 3-199.
11. Кон И.С. Социология личности / И.С. Кон – М. : Просвещение, 1967. – 231 с.

Summary. The article analyses the functioning of borrowed lexical units in the language of Ukrainian postmodernists. The author has delineated the peculiarities of usage of borrowed words in the businessmen's language on the material of the works of Liubko Deresh, Serhii Zhadan and Irena Karpa.

Key words: language, borrowed words, functioning, language personality, speech behavior, businessman, postmodern prose.

УДК 811.161.2'282(498.6):821.161.2-3В1/7.08

Н. В. Гуйванюк

РОЗМОВНЕ МОВЛЕННЯ БУКОВИНЦІВ У ЦЕРКОВНИХ ПРОПОВІДЯХ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

У статті автор аналізує розмовне мовлення буковинців у церковних проповідях Сидора Воробкевича, виданих у 1891 році. Творчість письменника репрезентує українську літературну мову на Буковині 2 пол. ХІХ ст. Важливе місце у його творчому доробку займають його публіцистичні твори та церковні проповіді.

Ключові слова: текст, ідіостиль письменника, категорія розмовності, церковні проповіді.

Формування антропоцентричної парадигми у межах лінгвістики спричинило зосередження уваги науковців на мовних засобах, які експлікують мовну картину світу, представлену в її індивідуальній моделі. В українському мовознавстві спостерігаємо активізацію досліджень, сконцентрованих на окремій мовній особистості, зокрема постаті того чи того письменника як репрезентанта самотнього мовомислення народу, який використовує необмежені ресурси рідної мови по-своєму, виробляючи свій індивідуальний почерк. До таких належить і малодосліджений досі видатний український письменник другої половини ХІХ ст. письменник Сидір Воробкевич (1836-1903). Літературна і культурна громадськість України в цьому році відзначає 175-ліття від дня народження цього видатного подвижника національної культури, який поєднав у собі

талант письменника і дар композитора, неабиякі здібності педагога і громадського діяча, редактора і видавця буковинських часописів, православного священика, професора теологічного факультету Чернівецького університету.

Його життя і творчість припадають на нелегкий період в розвитку України, коли його рідна земля Буковина належала на правах колонії до Австро-Угорської імперії, коли населення краю зазнавало важкого соціального й національного гноблення, коли в освіті панувала “німеччина”, коли газети і журнали виходили чужою мовою, коли слово рідної мови було під забороною. Поряд з Юрієм Федьковичем, своїм краянину і літературним побратимом, Сидір Воробкевич поставив собі за мету “проспівати поранкову пісню духовного пробудження буковинських українців, заявити про них світові” [12, 5]. Його багатогранна діяльність була спрямована на те, щоб пробудити дух “руськості”, тобто українськості, у населення краю. У цьому полягає феномен Сидора Воробкевича, який маємо ще дослідити. Ярослав Гулін у книзі “Апостол просвіти” підкреслює, що Сидір Воробкевич був передусім великим патріотом, він був “буковинцем, який народився і помер на своїй землі, ніколи її не зрадивши. І ще раз буковинцем, бо, добре знаючи мови та релігійні канони, розв’язання спірних питань шукав у співпраці, порозумінні міжнаціональному та міжконфесійному. Він – людина з народу, свідомий потреб своїх земляків, їх можливостей; муж державницького мислення, який, знаючи історію та реалії сьогодення, торував шлях до об’єднання українського народу; учитель, який використовував найменшу можливість для здобування знань і, не хизуючись ними, передавав і дорослим, і дітям; пастир, який зазнавав образ та погроз, але ніколи не вдавався до подібного у стосунках з іншими людьми; сирота, який всього досяг власними зусиллями; мученик, якому життя не раз завдавало невимовного болю; художник, нереалізовані здібності котрого вже навіки заховала могила... [6, 6]. І ми не повинні забувати таких людей з когорти “щирих робітників” на нині національного відродження України. Як зазначають дослідники, його художня творчість була довершеною, а громадсько-культурна діяльність – різноплановою і корисною для духовного розвитку українського народу.

Визнання здобув Сидір Воробкевич ще за життя. 17 травня 1887 р. на Буковині було вшановано його 25-літню літературно-громадську діяльність. Вшанування відбувалося за участю урядовців краю, українських, польських, румунських та німецьких громадсько-культурних діячів. Був на святі і професор з Тернополя Олександр Барвінський, з яким щиро листувався Сидір Воробкевич. Доповідь про життя і творчість на ювілейному торжестві виголосив професор університету Степан Смаль-Стоцький, виступили голова ювілейного комітету посол Єротей Пігуляк, шкільний інспектор Омелян Попович та ін. С. Смаль-Стоцький відзначив роль С. Воробкевича у піднесенні народної ідеї, зазначив, що його твори “мають величезне значення – і сего їм ніхто не відмовить – яко могутий чинник, що руську народну ідею піддержав, розвивав, розширяв, а освідмлення народне повів наперед” [16, 40], що його “пісні-думи, навіяні щирою любов’ю до рідної руської батьківщини, збудили не в однім серці чувство руськості; його руське народне слово [16, 40] остало живим і народним понині і причинилося чимало до освідмлення русинів, заявляючи тим свою жизненність...” [16, 40].

Високо оцінив внесок Сидора Воробкевича у літературний і духовно-культурний розвій Іван Франко. Зокрема, у передмові до його збірки творів “Над прутом” (1901) він підкреслював, що письменнику належить важлива роль в загальноукраїнському літературному процесі, що його відзначає “велика любов до рідного народу і його слова”. І. Франко відзначив, що Данило Млака (Сидір Воробкевич) у своїй творчості “розсипає велике багатство життєвих спостережень, осяяних тихим блиском щирого, глибоко людського і народолюбного чуття”, що “щирість чуття, близькість до народу і його життя та простота вислову – все те прикмети, що запевнюють кращим поезіям Данила Млаки почесне місце в нашій письменстві, навіть коли лишити набоці його історичне становище як одного з перших жайворонків нової весни нашого народного відродження” [17, 114-115].

Ідіостиль відомого буковинського письменника С. Воробкевича звичайно формує передусім художня творчість (поетичні, прозові та драматичні твори), що репрезентує українську літературну мову на Буковині другої половини XIX ст. Проте важливе місце у творчому доробку письменника займають і його публіцистичні твори, чи твори конфесійного стилю, а саме церковні проповіді. Церковно-проповідницька публіцистика С. Воробкевича – це понад 100 проповідей (“наук для народу”), які були опубліковані в часописі “Candela” та частково видані окремими книгами: “Науки надгробні для сільського народу” (1891), “Десять заповідей Божих і Молитва Господня” (1893) та “Науки для народу” (1899). Цей творчий доробок письменника – унікальне явище в нашій культурі, варте окремої уваги дослідників – теологознавців, літературознавців та мовознавців [12, 186]. Проте мова проповідей С. Воробкевича, письменника і водночас православного протоієрея, професора теологічного факультету Чернівецького університету, ще не була предметом спеціального розгляду.

Мета нашого дослідження – проаналізувати у контексті ідіостилію письменника мову “наук для народу” – церковних (надгробних) проповідей С. Воробкевича, виданих у 1891 році [4] на предмет відображення в них живої розмовної мови буковинців.

Наповнення змісту поняття “розмовність” детерміноване жанрово-стильовою орієнтацією тексту, оскільки “залежно від комунікативних настанов змінюються прийоми модифікації розмовності – семантико-стилістичного перетворення одиниць нейтральних, книжних у розмовні та наділення розмовних елементів конотативним змістом” [1, 61]. Поняття розмовності в плані стилістики досить складне. Воно охоплює передусім нормативні й ненормативні розмовні елементи, які перебувають на периферії мовної норми на лексичному, граматичному і синтаксичному рівнях. Розмовні елементи як домінанти (детермінанти) художнього стилю ґрунтовно досліджені у працях С. Я. Єрмоленко (фольклоризми) [8], С. П. Бирик (ареалізми, естетичні модифікації народнорозмовності) [1], М. В. Кравченко (побутовизми) [9]; стилістика діалектизмів знайшла відображення у працях І. Г. Матвіяса [11]; синтаксис розмовного мовлення найкраще представлений у монографії П. С. Дудика [7]. Проте характер категорії розмовності по-різному виявляє себе у творчості конкретного письменника, з урахуванням часових і територіальних особливостей. Тому ця тема залишається актуальною і потребує спеціальних досліджень мовознавців.

Дослідження категорії розмовності на матеріалі церковних проповідей Сидора Воробкевича, письменника і священика, розкриває перед нами новий аспект категорії розмовності з урахуванням жанрової специфіки творів. Дослідження ми проводили на матеріалі перевидання “Проповідей надгробних” Ісидора Воробкевича, здійсненого за ухвалою редакційно-видавничої ради Буковинського православного університету імені Митрополита Євгена Гакмана 2007 року. Це видання було адаптоване сучасною мовою у видавництві “Книги-XXI” у Чернівцях. В анотації до видання сказано, що біблійні цитати українською мовою подано за виданням: “Святе писмо Старого та нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, арамейськими та грецькими текстами за дозволом церковної влади. – Ukrainian Bible 63 DC. United Bible Societies 1992 50 M.”. Видання рекомендоване студентам, викладачам, теологам і філологам [5]. Проте у виданні збережено риси розмовного мовлення, що характеризують мову кінця XIX ст. та відповідно ідіостиль автора.

“Не даремно я та не без цілі жив на сім світі”, – писав Сидір Воробкевич [15]. Багато сил віддавав він священицькій діяльності. Походив Сидір Воробкевич з священицької родини, що мала багатолітні традиції незрадливого служіння православної вірі. Кажуть, що його прапрадід Іван (Скульський Млака де Оробко), не витримавши насильства німецьких лицарів над православною вірою, перебрався з тієї частини України, що була під Литвою, в середині XVIII ст. на Галичину, а його нащадки – на Буковину. Можливо, саме за релігійні переконання і відстоювання православної віри родина Скульських де Оробків змушена була покинути рідні землі і тікати від переслідувачів у Галичину. Таке складне прізвище свідчить про шляхетне походження родини. Прізвище Оробко змінив на Воробкевич дід Сидора Михайло, що був протопопом у містечку Кіцмань неподалік від Чернівців (за порадою єпископа Власовича). Священиком, викладачем філософії та катехизису у духовній семінарії у Чернівцях був і батько Сидора Іван Воробкевич. Частина складеного родинного прізвища Млака стала улюбленим псевдонімом письменника Сидора Воробкевича, саме під цим прізвищем його пізнав Іван Франко, присвятивши йому вірш “Данилові Млаці”.

Мати Сидора Єлисавета була румункою з с. Довгополя, з роду Корлецану, на жаль, померла молодою (у 1840 році), залишивши сиротами трьох дітей – Сидора, Григорія і сестру Аполонію. Коли померла мати, Сидору було усього 4 роки. Ще через 5 років – у 1845 році – помер батько. Сидору було на той час 9 років. Сиріт забрав на виховання дідусь Михайло. Їхнє дитинство пройшло в Кіцмані, де діти зростали в українському національному дусі, у глибоко патріотичній атмосфері. Від освіченого дідуса Михайла дізнався Сидір багато про історію України. Бабуся Параскева з роду Яновичів знала багато українських казок і пісень, навчала онуків співати. Отож дух українства пізнав Сидір Воробкевич з самого дитинства. Бабуся Параскева причинилася до того, що обидва її онуки – Сидір та Григорій “стали окрасою Руси”, – писав Степан Смаль-Стоцький. Вона розказувала їм казок, співала пісень народних – знала їх без ліку, оповідала про турків, про Київ, козаків, і “тим прищепила в них навсе любов до рідної бувальщини і свого народу; вона подала їм з живої пам’яті народної традиції то, чого ні школа, ні власна пильність не могла їм тоді подати” [16, 36]. “...Пізнав я, що є щирим сином святої Руси!..”, – писав сам Сидір Воробкевич у листі до редакції “Ниви” 1 березня 1865 року [6, 44].

Усе життя працював Сидір Воробкевич над вивченням рідної української мови. На жаль, в освітніх закладах на Буковині викладання велося німецькою та румунською мовами. Тому самотужки Сидір ознайомився з фольклорними збірниками багатьох слов’янських народів, зокрема з “Русалкою Дністровою” М. Шашкевича. В архіві Сидора Воробкевича зберігся зошит,

в якому переписані декілька поезій з цього збірника, а також уривки зі статті І. Вагилевича про народні пісні в перекладі німецькою мовою.

У 1860 році Сидір закінчив семінарію у Чернівцях, одружився і протягом семи років був священиком у віддалених гірських селах Буковини – Давиденях, Хорошівцях та Руській Молдовиці. Молодий священик поєднував служіння Богові з апостольською дорогою просвітництва в одній з найбільш відсталих австрійських провінцій. Він мав змогу зблизька спостерігати умови життя простих людей, їх звичаї і традиції, збирав і записував народні пісні, “лазив, – як сам писав, – у низьку хатчину, під бідну солом’яну стріху, частував сліпого лірвака і тону в музику... Моя душа злітає понад небеса, як старий мошул Николай, бувало, грає гуцулки-коломийки” [6, 15]. Джерелами, що служили йому за зразок народної мови, були власноруч зроблені записи буковинського народного мовлення та твори Г.Квітки-Основ’яненка і Марка Вовчка, твори Т. Г. Шевченка. “Употребляю я всі способи з мовою ознакомитися і збираю неумомимо мені незнакомі слова, вирази і конструкції. ...Прочитавши “Хату” і гарні оповідання М. Вовчка, виписав з них много слів, конструкцій солодких, рідних, а поезії Шевченка скажу у золоті лубки ув’язати і буду моїм онучкам, як їх дочекаюсь, з тої книжечки читати...”, “...Зборники пісень і пословиць народних стоять в моїм невеличкім книжкоскладі за рядом, порох не присипав їх, сто раз я їх читав, учився – і характер нашої народної пісні так серцу присвоїв, що лиш в тім тоні співати”, – писав Сидір Воробкевич [6, 15].

Середовище, в якому жив і творив письменник, не було сприятливим до поширення українських національних ідей. Він перебував в оточенні переважно німецької, румунської та змосквофільщеної інтелігенції. Доводилося відстоювати право і на українську мову, і на українську церкву. О. Маковей писав, що С. Воробкевич стояв на народовських позиціях, мав проблеми у спілкуванні з москвофілами, а також з румунізаторами-шовіністами, які були проти українізації православної церкви на Буковині, її “руськості”. Зокрема, О. Маковей згадує митрополита Сильвестра Морара-Андрієвича, який ненавидів українських священиків, що переймалися громадсько-культурними та національними справами: “Андрієвич не терпів руських панотців, що не покидали свого і не приставали до волохів, він і Воробкевичеві не раз досолив” [10, 10].

У листі до О.Барвінського від 24 лютого 1869 р. С.Воробкевич писав: “У нас, братику, віє дивний вітер; тут ще про нашу літературу многим навіть і не снилось, а інтелігенції руської – дасть Біг...” [14]. В іншому листі виливав свій біль такими словами: “Тут, братику, зле, тут самі вороги нашого прямуювання” [13]. “На Буковині кожен русин є предметом поругання”, – писав С.Воробкевич [6, 25]. Тому і став він на стезю просвіти, став апостолом просвіти з метою національного відродження Буковинського краю. Він закликав до такої “роботи для народу” і інших:

До роботи для народу станьмо, браття, вже пора!
Доля верне, зло пропаде, як на сонці та роса!

З іменем Сидора Воробкевича пов’язана діяльність таких народних товариств, як “Руська Бесіда”, “Руська Рада”, “Літературно-музичне товариство”, “Союз”, видання перших часописів “Буковинська Зоря”, “Руська хата”. Сидір Воробкевич був серед засновників і постійних членів товариства “Руська бесіда”, у 1880-1883 рр. – його головою, з 1887 р. – почесним членом., який перетворився на справжній осередок національно-культурного життя буковинських українців. Ім’я Сидора Воробкевича було відоме буковинцям за його життя зі сторінок журналів, календарів, альманахів і збірників, шкільних підручників. Недаремно Іван Франко покладав на нього великі надії. У вірші “Данилові Млаці” він звертається до поета звертаннями “отче Даниле” і “співаче”, підкреслюючи ними як священицьку діяльність, так і літературно-художню творчість письменника:

Ти будь керманіч наш в бурливім морі,
Щоб в тобі бачив люд привідця свого
І все чув добре слово в добру пору.

Сидір Воробкевич, виконуючи цю настанову великого Франка, усім своїм подвижницьким життям намагався віднайти в душі те “добре слово” і сказати його “в добру пору” своїм країнам і своїм читачам в усій Україні.

Сидора Воробкевича називали “гордістю і славою православного руського духовенства”. З користю для формування українського духовенства Сидір Воробкевич працював кільканадцять років у церковному румуно-українському часописі “Candela”, ведучи його українську частину, видав кілька книг власних церковних проповідей. Ці видання можна розцінювати так само як своєрідні навчальні посібники, оскільки їх автор дбав передусім про підготовку нової української священицької інтелігенції. Він прагнув запропонувати свої проповіді, своєрідні зразки звернень до народу, написаних живою народною мовою, доступною і зрозумілою кожній людині, випускникам теологічного факультету, щоб вони могли бути використані у їхній майбутній

священницькій діяльності. Крім того, проповіді С. Воробкевич не випадково назвав “науками селянського народу”, бо вони були справді своєрідними настановами християнського життя, які проповідував православний душпастир. С. Смоль-Стоцький підкреслював, що як священник і професор теологічного факультету С. Воробкевич виховав “ціле покоління священників, що “осталось ще хоть руським, а не пішло служити іншим богам, куда вели їх другі поважні наміри” [19, 41]. Як справедливо написали дослідники творчості Сидора Воробкевича П. Никоненко та М. Юрійчук, “в особі С. Воробкевича українська суспільність свого часу мала не просто душпастиря, а церковного діяча-просвітителя, який дбав одночасно про національне та духовне, засноване на принципах християнської моралі, виховання народу. Щодо цього, то він стоїть в одному ряду поруч з такими нашими церковними діячами-подвижниками, як М. Шашкевич, О. Духнович, М. Вербицький та ін.” [12, 37]. Авторів трьох томів церковних проповідей Сидору Воробкевичу в 1896 році (з нагоди 60-ліття) надано титул архіпресвітера-ставрофора.

У своїй творчості загалом С. Воробкевич орієнтується на народну мову. І хоч жанр церковної проповіді передбачає обов’язкове цитування з книг Святого Письма, а отже залучення книжних елементів, письменник-просвітитель і священник робить це помірковано, пересипаючи цитати зі своїми власними міркуваннями й узагальненнями та оцінками. Загалом же його церковні проповіді написані народною мовою з залученням розмовних та діалектних особливостей. Сам С. Воробкевич розумів важливість і призначення своїх проповідей українською народною мовою. У “Передньому слові” до “Науки для народу” (1899) він пояснював, що підготував до друку свої “науки”, оформлені народною мовою, з потреби зробити їх доступними і зрозумілими для народу, бо тільки в такий спосіб вони “матимуть хосен” і будуть “животворною силою”, зможуть виконати своє просвітницьке, виховне значення: “Донедавна не було у нас на Буковині ще жодних оригінальних руських збірників проповідей, тож уживалося збірників російських та галицьких. Вправді, подеколи при деякій нагоді виголошували старі душпастирі проповіді – однак поскільки вони при тім уживали мови з примішками великоруськими, церковнослов’янськими, руськими (тобто українськими – Н. Г.) і хто знає ще якими іншими вираженнями, то ті проповіді не мали животворної сили, і тому нікого з народу не могли зігріти і до богоугодного життя приспособити... Осли народ розуміє проповідь, то така проповідь для него є животворною і її хосен не хибне його; осли народ поучення не розуміє, то весь труд священника безхосенний і марно пропадає, як той голос у пустині” (виділено нами – Н.Г.) [3, 3].

Проповідь як жанр конфесійного стилю давно існує в Православній Церкві і має в своїй основі живе слово проповідника, адресоване вірянам. Його основними ознаками є релігійність, повчальність та пов’язаність із різними ситуаціями життя, сьогодення. Як мудрий архіпастир Сидір Воробкевич своє повчальне слово (“науки”) збагачує великим досвідом богослова-проповідника, основну увагу приділяє найголовнішому в земному житті кожної людини – дотриманню християнських духовних цінностей. З цією метою він цитує книги Святого Письма, закликає дотримуватися Заповідей Божих як душпастир.

Проте засновані на біблійному матеріалі, на засадах християнської моралі, проповіді (“науки”) С. Воробкевича, письменника-просвітителя, мали не лише суто релігійне (хоч у першу чергу саме таке), а й виразно просвітницьке спрямування – вони сприяли морально-етичному вихованню, вдосконаленню людини, вчили її бути фізично і духовно здоровим і корисним членом громади, суспільства.

Тематичний спектр “наук” С. Воробкевича досить широкий, він відповідає тій програмі, яку прагнув реалізувати священник-просвітитель. Це розповіді-повчання про сенс людського життя, про вартість кожної людини, ким би вона не була, про зміст і призначення життя людини у певний період, про негативні риси характеру, вдачі чи поведінки людини, про тілесне і душевне здоров’я людини тощо.

Час, коли працював письменник над укладанням “Наук надгробних селянського народу” (80-і рр. XIX ст.), був непростий і в його особистій долі. У молодому віці померли його сини Олександр і Володимир. А син Євген до року після одруження повдовів. У 1884 році завчасно помер його брат Григорій, а ще раніше – його дружина. Доводилось втрачати і друзів та побратимів. Так, у січні 1888 р. протоієрей С. Воробкевич читав надгробну проповідь над своїм літературним побратимом Юрієм Федьковичем [2]. Складаючи тексти надгробних проповідей, безперечно, автор сам переживав почуття, близькі до тих, які відчували його країни над могилами рідних і близьких по духу людей. Узагалі говорять, що він був надзвичайно доброю людиною і ніколи ні на кого не підвищував голосу.

Проте йому жилося нелегко. Про свій фізичний стан і душевний настрій у цей період С. Воробкевич писав у 1889 році в листі до професора учительської семінарії з Тернополя Олександра Барвінського (1847-1926), історика, педагога і громадсько-політичного діяча, який у 1891-1907 роках був послом до австрійського парламенту: “Я, братику, ослаб і не раз мислю: незабаром тебе понесуть і положать біля твого брата Григорія – і дай Боже, щоб гаряче желання

скоренько сповнилось. На сьому гидкому світі, повному злості, ненависті, поганого, мерзкого егоїзму, обскурантизму і фарисейства, тяжко тому жити, котрий думав: за мій слабкий, малозначний труд тебе спімнуть не злим, но добрим словом...” [13]. Відчувається, що письменник почувався і не зовсім здоровим. З 1891 р. він серйозно захворів (на хвороби серця та очей). З 1902 року через хворобу змушений залишити роботу в університеті. Помер С. Воробкевич 5(18) вересня 1903 р. на 68 році життя і похований на руському цвинтарі у Чернівцях. На його похороні було багато представників української та румунської інтелігенції. За заповітом Сидора Воробкевича, його похоронили по-українськи. Архімандрит Калінеску, що провадив похорон, говорив хоч не дуже вправно, але українською мовою. Від імені всього українського народу надгробну проповідь над могилою письменника виголосив посол Єротей Пігуляк.

Серед проповідей С. Воробкевича, взятих нами для аналізу, виділені такі тематичні групи, що є одночасно їх заголовками: 1) “Над гробом дитини”; 2) “Над гробом молодця (парубка)”; 3) “Над гробом дівчини”; 4) “Над гробом господаря”; 5) “Над могилою сільської господині”; 6) “Над могилою старої вдови по священику”; 7) “Над гробом старого чоловіка”; 8) “Над гробом господаря, котрий оставив по собі вдову і сироти”; 9) “Над гробом многотраждальця”; 10) “Над гробом грішниці”; 11) “Над гробом священика”; 12) “Над гробом учителя”; 13) “Над гробом учня школи народної”; 14) “Над гробом несподівано умерлого”. Як бачимо, це зразки надгробних проповідей, які можуть бути використані за відповідних типових умов.

Жанр проповіді передбачає такі обов’язкові структурні компоненти: звернення до парафіян, до близьких та родичів покійних; розповідь про земне життя покійних; “науки”-повчання священика з переконанням дотримуватися християнських приписів; використання прикладів (цитувань) з Книг Святого Письма, текстів молитов тощо.

Найчастіше у проповідях використано звертання “браття християни”, хоч вживає С. Воробкевич і інших форм звертань: “браття”, “брати і сестри”, “родичі”, “молодіже”, “діти”, “дівчата”, “любі мої”, “вдови і сироти”, “товариші, школярики-ровесники покійного раба Божого Н...”, рідше звертання в однині: “вдово”, “парубче” і под. Наприклад : *“Браття християни! Виривайте кожного дня із ріллі сердець ваших і найменший гріховний бур’янець і кидайте його в огонь, щоби і слід його запався”* (над гробом господаря); *“Брати і сестри! Ся бажаєте умерти лиш тілом, а не й душею, то живіть на світі так, як Господь приказав...”* (над гробом грішниці); *“Вдови і сироти! Хто ж є вашим отцем і заступником? Господь Бог, Творець неба і землі!”*; *“Не плач, вдово, не розпадайтеся, діти! Всеблагий і всемилостивий Господь – ваша поміч, ваше спасіння, ваша охорона, ваша відрада”* (над гробом господаря, котрий оставив по собі вдову і сироти).

Досить часто використовує автор і такий стилістичний прийом, як промова-звертання до живих від імені покійника (“цитування померлого”). Це своєрідні зразки мовлення буковинців різного віку і статі, роду занять. Від імені покійників священик звертається зі своєрідними промовами до присутніх (родичів, близьких, знайомих і незнайомих людей). Наприклад, заспокоюючи батьків, С. Воробкевич говорить від імені померлої дитини: *“Родичі! Знайте, що ваша дитина стоїть уже перед Богом, склала рученята до молитви і молиться за вас до Отця Небесного такими словами: “Потіш, Господи, моїх родичів, вони плачуть, що я їх оставила, вони позирали з надією на мене і тішилися мною. Господи, облеги смуток моєї мами, успокой боляще серце мого отця”*. Як бачимо, ця проповідь не позбавлена рис розмовності та художності (“дитина склала рученята до молитви”), “Дитина ваша нині в небі веселиться і тішиться, оглядаючи Велич Боже”.

У проповіді над могилою сільської господині використано невластне пряму мову від імені чоловіка померлої дружини : *“Гірко і до розпуки тяжко мені. Навіки розстався я з дорогою супругою, превелика моя утрата, бо такої трудящої, лагідної, миролюбної жінки, як покійниця була, світами шукати би”*, від імені її дітей: *“Діти-сироти зі сльозами кажуть: “Виховала нас покійна мама в страху Божім...”*, а також бідні люди: *“Вона нас все щедро спомагала, послідний шматок хліба з нами ділила”*. Це зразки зв’язного розмовного мовлення буковинців, в якому наявні лексичні та граматичні діалектизми (*послідний, спомагала*), типові стійкі сполучення слів (*“такої світами шукати би”*).

Рису розмовності засвідчують іменники, прикметники та прислівники з суфіксами зменшеності-пестливості. Уживання форм здрібнілості підкріплене фольклорною традицією, а також пов’язане з настроями і почуттями, прихильним ставленням людей письменника і душ пастиря Сидора Воробкевича. Порівняймо приклади з текстів проповідей: життя дитини-немовлятка, наше життя – польовий *цвіточок*, ніжна *квіточка*, що ще не розвилася, *цяточки-коралі*, гріховний *бур’янець*, “Знов дозрів *колосочок* для небесної житниці”, приносила свою *часточку*, *старенька*, *коровку*, *худібка* тощо. Прикладом розмовної конструкції слугують такі уривки в тексті проповідей: “Покійна, було, як візьме Святе письмо або Житіє Святих до рук, як стане читати, все докладно толкувати, то всі сусіди позирали на стареньку як на святу і на кожде

її слово вважали” (4, 15). “Довго хорував покійний; жінка мусила й послідну коровку продати, щоби хорого мужа вилічити і собі і дітям кусок хліба купити” (4, 19).

Чимало у проповідях і місцевих слів, діалектних конструкцій, виправданих адресованістю до буковинців. Особливо часто вживається предикативне слово *ніт* замість *нема*, *немає*: “Упокой, Спасе наш, раба Твого з праведними в місті світлім, квітучім, спокійнім, де *ніт болісті*, ні печалі, ні зітхань, *но* життя безконечне”, “вона живе там, де *ніт* горя, *ніт* сліз, *ніт* зітхання”(над гробом дівчини).

Серед діалектних форм – іменники: *болість*, *слабість*, *хороба* (хвороба), *молодіж* (молодь), *хосен*, *хісно* (користь), *скупар* (скупий чоловік), *звізда* (зоря), *любви*, *любовою* (любові, любов’ю), *скорб* (печаль, сум), *примір* (приклад), *довг* – обов’язок, *спосібність* – здібність: “Для чого посилає Господь-Бог на нас *хороби*?”, “терпеливо *скорби* і *болісті* зносив”, “На постелі *болісті* відрікається гордий гордості..., *скупар* свого твердого серця і ін.” (21), “Кожда *слабість*, кожда *хороба* приносить нам багато *хісна*”(22), “Дай Боже, щоб вся *молодіж* такими духовними скарбами хвалилась”, “...відвідував він щодня школу і ревно та з *любовою* навчав *молодіж*” (26), “В бідах і *скорбах* сього життя виявляв він завсігди незвичайну терпеливість” (26), “...віддаєм тобі послідний християнський *довг*” (28), “відзначався він рідкими *спосібностями*” (32); прикметники: *хосенний* – корисний, *безхосенний* – не корисний, *хорий* – хворий, *зимний* – холодний, *послідний* – останній, *знакомий* – знайомий, *діточий* – дитячий: “Найдорожче, що на світі мав, твою золоту надію, сьогодні навіки покрила *зимна* персть-земля!”, “жінка мусила й *послідну* коровку продати” “І праведному християнинові муки слабості *хосенні*” (22), “його гарячим і пильним старанням було засіяти в *діточі* серця зерна страху Божого і любови до молитви” (30); дієслова: *сокотити* – доглядати, *сокотитися* – притримуватися правил, *схороняти* – зберігати, *спомагати* (допомагати), *сповняти* – виконувати, *запирати* – зачиняти, *підпирати* – підтримувати: “заповіді *схороняти*”, “*схороняйте* завсігди невинність вашого серця” (над гробом учня школи народної); “*сокотися*, любя *молодіже*, *грішного* життя” (над гробом молодця); “*вдів і сиріт спомагає*” (над гробом несподівано умерлого), “...*сповняйте* точно всі заповіді”(с.23), “Покійна *сокотилася* тої дороги, котрою чоловік у прірву вічної згуби попадає і спасіння душі тратить” (над гробом дівчини), “...райські ворота перед ним *запер*” (24), “просвіту і розвій народний всіма силами підпирав” (26); займенники: *тот*, *кожний*: “На смерть приготовлений *тот*, що *кождої* хвили, чи він здоровий, чи *хорий*, може сказати...” (21); “*кождої хвили-минути* на смерть приготовлені”; “Похвали достойш *тот* селянин, котрий *свої діти* до школи посилає”.; прислівники: *завсігди*, *тогді*, *тут-тут* (скоро, швидко), *вельми* (дуже): Я в церкві *завсігди* зі страхом Божим стояв”, “Душа *тогді* мертва, коли вона лишиться благодаті, милості і благовоління Божого” (23), “...*тут-тут* грозив йому вже кінець”(23), “*вельми* заслуженого учителя народного сього села”(с.29); числівники: *одніський* (від один): “*одніською* і великою утіхою-відрадою” (29); сполучники: *но* (але), *але* (у значенні *а*), *сли* (якщо): Від багача втікає біда і нужда, від здорового – *хороба*, від могутнього – *зневага*, *но* *смерть* – ні від кого” (6), “плачуть... не лише рідні і друзі твої, *но* і всі знакомі”(25); “здавалось, що не сей, тепер спочилий, співає, але соловей щебече” (33), *Сли* сліпець сліпця водить – оба в яму падуть” (32), “*Сли* від гарячки твої уста і язик зсохли”, “Він *грішника* приймає, *сли* істинно розкався”(24), “...не жалувал все щедро свою лепту подати, *сли* здорові цілі того вимагали” (26); частка *най*: Лиш *тот най* боїться смерті, котрого гріхи відділили від Господа” (22).

Синтаксичні особливості розмовності передають прийменниково-відмінкові засоби вираження об’єктних та обставинних поширювачів, характерні для буковинського діалектного мовлення, а саме конструкції з прийменником *о* із знахідним та місцевим відмінками: “чоловік *о* грізній *смерті* думати не хоче”, “*О мертві*м годиться лиш добре говорити” (23), “Мисль *о смерті* тіла наповняє нас страхом і трепетом” (23), “не спотикнулась *о камінь* блуду і гріха”, “Брати і сестри, помоліться *о мені*, недостойній рабі” (24), “Плачуть, гірко плачуть *о тобі*...” (25), “Не *о тобі* говорив премудрий цар Соломон” (28). “Ти не страхався ні жертв, ні труда, де йшло *о добро* і спасіння душ словесних овець твоїх” (27), “Ти був тим пастирем, *о котрім* Христос говорить...” (27); архаїчні форми керування (спомагав *убогих*, жалувати *по утраті*, *посилати діти* до школи) засоби вираження прийменників часу “перед + орудний”, “в + місцевий”: “...вони *перед порою* сумну домовину своєму любимцю приладять”, “... *в послідній хвили* кричав він...” (23), “Звізда, що на небосхилі священства буковинського *через деякий час* яскраво, променисто сіяла” (25). Синтаксичною особливістю буковинської говірки є вживання орудного предикативного при нульовій зв’язці, як-от: “чоловік – *прохожим гостем* на сій землі”.

Розмовні фразеологізми: “кагла *вбила*”, “*підкопати здоров’я*”. Розмовні стійкі порівняльні звороти: Шумить тобі в голові, *як у млині* (22), “Школярі любили покійного, *як рідного отця*, горнулися круг нього, *як бджоли коло матки*”(29).

Таким чином, мова проповідей надгробних Сидора Воробкевича засвідчує неабиякий талант православного протоієрея і письменника, великого патріота, просвітителя, небайдужого до долі

українського народу і його мови. Як і в своїх художніх творах, так і в текстах проповідей він, за словами Івана Франка, “в’яже молодші покоління зі старшими зв’язком симпатії і поважання на ґрунті одної великої любові до рідного народу і його слова та до тих загальнолюдських ідеалів добра, справедливості і братерства, яким служить уся наша новіша література і яким вірно й непохитно служить також у своїй скромній сфері наш буковинський поет” [17, 115]. Він робив усе, щоб на Буковині “збудився руський дух”. Попри канонічні вимоги жанру проповіді, їхня мова засвідчує, що це своєрідні художньо-публіцистичні твори, які відображають мовну картину світу українців і самобутній талант письменника Сидора Воробкевича.

Нещодавно на Чернівецькому телебаченні пройшла прем’єра тридцятихвилинної телепередачі, присвяченої Сидору Воробкевичу, яка називалася “Апостол просвіти”. У ній взяв участь священник греко-католицької церкви у Чернівцях Валерій Сиротюк. Він відзначив: “Українська Церква зродила і благословила в продовж своєї гіркої історії багатьох душпастирів і мирян, котрі своїм талантом, працею, любов’ю і жертовністю вкладали по цеглині до Української Незалежності. Цих людей, як і будівничих християнських церков, гідно можемо назвати ктиторами і фундаторами християнської держави на ім’я Україна.

Прикро мені, що духовенство Православних Церков в Україні не вивчають спадщини свого побратима, мало того, не знають творчості Данила Млаки. Ще сьогодні в Чернівцях на батьківщині цього знаменитого душпастиря немає меморіального музею. Чому? Чи не тому, що цей просвітителі так щиренько молився до Всевишнього рідною мовою?”.

Список використаних джерел

1. Бирик С. П. Оповідність в українській прозі : монографія / С. П. Бирик; [за наук. ред. С. Я. Єрмоленко]. – К.; Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 288 с.
2. Буковина. – 1888. – 28 січня.
3. Воробкевич Іс. Науки для народа / Исидор Воробкевич. – Чернівці, 1899. – Ч.1, с. 3.
4. Воробкевич Іс. Науки надгробні для сільського народа / Исидор Воробкевич. – Чернівці, 1891. – 57 с.
5. Воробкевич С. Проповіді надгробні. Адаптовано БПУ. – Чернівці : Книги-XXI, 2007.
6. Гулін Я. Апостол просвіти / Я. Гулін. – Чернівці : Золоті литаври, 2000. – 50 с.
7. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного мовлення / П. С. Дудик. – К.: Наук. думка, 1973. – 288 с.
8. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наук.думка, 1987. – 245 с.
9. Кравченко М. В. Мова і стиль творів Бориса Грінченка : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Марія Василівна Кравченко. – К., 2001. – 20 с
10. Маковей О. Про Ісидора Воробкевича / Осип Маковей // Читальня. – 1911. – № 1. – С. 10
11. Матвіяс І. Г. Взаємодія діалектної лексики з лексикою української літературної мови / І. Г. Матвіяс // Мовознавство. – 1985. – № 2. – С. 37-43.
12. Никоненко П. М. Сидір Воробкевич : Життя і творчість / П. М. Никоненко, М. І. Юрійчук. – Чернівці : Рута, 2003. – 208 с.
13. Руслан. – 1907. – 7 жовтня, 2 листопада [Маковей О. Матеріали до історії зносин галичан з буковинцями. Матеріали до історії буковинської Руси // Руслан. – 1907-1909].
14. Руслан. – 1908. – 9 серпня.
15. Руслан. – 1909. – 22 січня.
16. Смаль-Стоцький Ст. Ісидор Воробкевич: (Ювілейна споминка) / Ст. Смаль-Стоцький // Буковинський календар на переступний рік 1888. – Чернівці, 1887.
17. Франко І. Передмова [до видання : Данило Млака (Ісидор Воробкевич). Над Прутом] / Іван Франко // Збір. творів: У 50-и т. – К. : Наук.думка, 1982. – Т. 33. – С.114-115.
18. Шатілова Н. О. Ідіостиль Сидора Воробкевича : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Наталія Олександрівна Шатілова. – Чернівці, 2011. – 20 с.
19. Ювілей 25-літньої літературної діяльності Ісидора Воробкевича (Данила Млаки) // Буковинський календар на переступний рік 1888. – Чернівці, 1887.

Summary. In the article the author analyses the spoken language of Bukovyna residents in sermons by Sydir Vorobkevych, published in 1891. The writer’s creative works represent the Ukrainian literary language in Bukovyna in the 2nd half of XIXth century. The most important place in his masterpiece belongs to journalistic works and to sermons.

Key words: text, writer’s individual style, category of colloquiality, sermons.